

Κουφογιάννη Γ. Ελευθερίου

Γλωσσοϊστορική μελέτη

Γιάγκοβη, η > Ιιάγκουβ^η (-φ^η)

Γιάγκοβη [<Γιαν(-νης) + τουρκ. Köy (κόι: χωριό): χωριό του Γιάννη – Γιαννοχώρι]

Για τη σημασία και ιστορική πραγματικότητα του α' συνθετικού του τοπωνυμίου αυτού θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα παρακάτω:

Στη Χάρτα του Ρήγα, που εκδόθηκε το 1797, αναγράφονται κοντά στη Σιάτιστα δύο τοπωνύμια, η Τύρισσα και το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη. Στον κατάλογο όμως του μητροπολίτη Νεόφυτου, που συντάχθηκε το ίδιο έτος (1797), δεν αναφέρεται τέτοιο μοναστήρι στην περιοχή της Σιάτιστας και ο ιερός ναός της Παναγίας του Τσιρούσινου αναφέρεται ως εκκλησία και όχι ως μοναστήρι (Χωρίον: Τζηρούσινον. Και εκκλησία της Υπεραγίας Θεοτόκου). Συνεπώς, το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη της Χάρτας του Ρήγα δεν αποτελούσε σύγχρονο γεωγραφικό στοιχείο το έτος 1797, αλλά κάποιο ιστορικό, κάποια ιστορική ανάμνηση μοναστηριού αφιερωμένου στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο. Το ότι αναφέρεται στη Χάρτα του Ρήγα μονάχα το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη σημαίνει πόσο σημαντικό ήταν το μοναστήρι αυτό στην περιοχή μας στα βυζαντινά χρόνια και στο πρώτο διάστημα της τουρκικής κατάκτησης, που γι αυτό κίνησε το καταστροφικό μένος των Τούρκων για την επιβολή των εξισλαμισμών στους πεδινούς οικισμούς της κοιλάδας του Αλιάκμονα.

Πού όμως θα μπορούσε να βρίσκεται αυτό το μοναστήρι; Τα γιαγκοβίτικα τοπωνύμια “Βακούφ'κου” (Βακούφικο) και “Ασκηταριό” μας οδηγούν στη Γιάγκοβη. “Βακούφ'κου” (Βακούφικο) ενν. κτήμα: κτήμα που ανήκει σε βακούφι (<τουρκ. Vakif), ήτοι μοναστηριακή ακίνητη περιουσία προορισμένη για τη συντήρηση μοναστηριού. Το ότι το μέρος χαρακτηρίστηκε βακούφικο, με τουρκικής προέλευσης επίθετο, σημαίνει πως το μοναστήρι παρέμεινε μετά την τουρκική κατάκτηση για κάποιο διάστημα και καταστράφηκε στον εξισλαμισμό που επακολούθησε.

Το ασκηταριό επίσης, είναι χώρος στέγασης, κάποιο χτίσμα ή σπηλιά, όπου διαμένει και ασκητεύει ερημίτης μοναχός από γειτονικό μοναστήρι. Σχετικά ας έχουμε υπόψη μας τις δύο σκίτες, “σκηταριά” κατά τη λαϊκή ονομασία, του μοναστηριού της Αγίας Τριάδος ή του Ιλαρίωνος, που βρίσκεται στα νοτιοδυτικά της Αιανής, καθώς και το ασκηταριό – σκίτη του Όσιου Νικάνορα του μοναστηριού της Μεταμορφώσεως του Κυρίου της Ζάβορδας. Με δεδομένο το ότι όπου ασκηταριό εκεί κοντά και μοναστήρι, εύλογο είναι να δεχθούμε πως και το ασκηταριό της Γιάγκοβης υπαγόταν στο εκεί μοναστήρι. Τα παραπάνω γιαγκοβίτικα τοπωνύμια, δεμένα με το χριστιανικό παρελθόν του βαλαάδικου χωριού της Γιάγκοβης, παραμένουν σε χρήση ως σήμερα. Τέτοια τοπωνύμια κατάλοιπα του χριστιανικού παρελθόντος αναφέρει και ο υποδιοικητής Γ. Χαρισίου στη σχετική με τη Βρογγίστα (σημ. Καλονέρι) έκθεσή του της 15^{ης} Ιουλίου 1922:

.....
Η Βρογγίστα κειμένη μεταξύ του αμαζητού δρόμου Σιατίσης – Λειψίτης έχει 136 οικίας εζ' ών εκατόν είκοσι και πέντε είναι Οθωμανικά κατοικούμενα υπό Βαλλαχάδων εχόντων ως μητρικήν γλώσσαν την Ελληνικήν, και ένδεκα υπό Ελλήνων Ορθοδόξων. Η Βρογγίστα κειμένη εντός κοιλωμάτων είναι σχετικώς το ευφορώτερον χωρίον της καθ' ημάς Περιφερείας. Οι κάτοικοι πάντες ασχολούνται εις την γεωργίαν.....

Αι ένδεκα οικογένειαι Ελλήνων έχουσιν ναόν παμπάλαιον μικρόν, και σκοτεινόν.....

Όλαι αι θέσεις και οι αγρότοποι της Βρογγίστης φέρουσι τα ονόματα “Άγιος Αθανάσιος, Προφήτης Ηλίας” κ.λπ. (χωρίς να υπάρχωσιν εκεί τοιαύται εκκλησίαι) αποδεικνύοντα την άλλοτε χριστιανικότητα όλων των κατοίκων. Εκτός του ανωτέρω Ναού υπάρχουσιν περίξ του χωριού και άλλα τρία εξωκκλήσια μαρτυρούντα και αυτά ότι άλλοτε υπήρξαν τόποι ιεροί δεχόμενοι εις τας χριστιανικάς αγκάλας των, όχι μόνον τας νυν ένδεκα οικογενείας, αίτινες φαίνεται ότι εσχάτως αλλαχόθεν μετώκησαν εκεί, αλλά και τας 125 προ δύο μόνων αιώνων εξισλαμισθείσας. Οι νυν Μωαμεθανοί, Βαλλαχάδες, έχουσιν τέμενος εις κακήν κατάστασιν ευρισκόμενον.....

Η τούρκοι άλλαξαν στους Βαλαάδες τη θρησκεία, έδωσαν σ' αυτούς για εκτουρκισμό τους ονόματα και ονοματεπώνυμα τουρκικά, αλλά εκείνο που δεν κατάφεραν ν' αλλάξουν ήταν η μητρική τους γλώσσα, η ελληνική.

Στην επαρχία της Ανασέλιτσας συνύπαρξη χωριού και μοναστηριού έχουμε και με το χωριό Δομαβίστη (και Δομαβίστι) και το εκεί μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής (Κατάλογος των υποκειμένων τη Μητροπόλει χωρίων του μητροπολίτου Νεόφυτου):

*Χωρίον: Δομαβίστι και μοναστήριον της Αγίας Παρασκευής.

*Το χωριό αυτό σήμερα δεν υπάρχει.

Ο υποδιοικητής επίσης Γ. Χαρισίου στην έκθεσή του για την Μονή Δομαβίστης ή Αγίας Παρασκευής γράφει στις 22 Μαρτίου του 1922:

.....
*Μεταξύ *Πιπιλίστης και Σελίτσης επί κλιτύος όρους κείται η ιερά μονή της Αγίας Παρασκευής ή αλλιώς Μονή Δομαβίστης καλουμένη ως λαβούσα το όνομα τούτο εκ του εκεί μικρού ομωνύμου χωρίου.....*

*Πιπιλίστα (στον Κατάλογον του μητρ. Νεόφυτου “Χωρίον: Πιπελίστα”), το σημερινό χωριό Νάματα.

Ο μητροπολίτης Νεόφυτος στον κατάλογό του γράφει για τη Γιάγκοβη “Χωρίον Γιάγκοβη. Οι εγκατοικούντες χριστιανοί και μωαμεθάνοι.” Έτσι το 1797 η Γιάγκοβη ήταν χωριό θρησκευτικά μικτό με τους μωαμεθανούς φυσικά Βαλαάδες να υπερτερούν. Στα χρόνια που ακολουθούν επεκτείνεται στην περιοχή μας η κυριαρχία του Αλή Πασά, που εγκαθιστά ως όργανά του στους πεδινούς οικισμούς της κοιλάδας του Αλιάκμονα και δικούς του Αλβανούς μπέηδες. Το γεγονός αυτό χειροτέρεψε την ήδη δύσκολη κατάσταση των χριστιανών των πεδινών κυρίως οικισμών, που μετοίκησαν στους ορεινούς χριστιανικούς οικισμούς της περιοχής, με τους οποίους βρίσκονταν σε κάποια επικοινωνία, ή μετανάστευσαν στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας και το εξωτερικό.

Έτσι το 1805 ο Άγγλος περιηγητής Ληκ γράφει πως η Γιάγκοβη ήταν τουρκικό, δηλαδή μουσουλμανικό, χωριό και ο Γάλλος περιηγητής Πουκεβίλ το 1806 πως κατοικούνταν από βαρδαριώτικες οικογένειες, συγγέροντας τους εξισλαμισμένους Έλληνες Βαλαάδες της κοιλάδας του Αλιάκμονα με τους Πέρσες Βαρδαριώτες του Αξιού. Οι χριστιανοί κάτοικοι της Γιάγκοβης μετοίκησαν κατά ένα μέρος τους και στη Σιάτιστα, όπως διηγούνται οι Μπουνιώτες παπούδες και αυτό εξηγεί τις άλλοτε εδαφικές διεκδικήσεις των Σιατιστινών στο χώρο της Γιάγκοβης. Ο Γ. Χαρισίου στη σχετική με τη Γιάγκοβη έκθεσή του στις 6 Ιουνίου 1922 αναφέρει:

.....
*Έχουσι και οι *Γιαγκοβήτες πολλά παράπονα εναντίον των Σιατιστέων, οίτινες όμοροι αυτών τυγχάνοντες προσπαθούσι δια της βίας να τους αρπάξουσι βοσκίσιμον τόπον.....*

*Οι Γιαγκοβίτες βαλαάδες.

Για την πλεονεξία του Αλή Πασά και τις μεταναστεύσεις, που προκλήθηκαν από τη στάση του αυτή, ο Άγγλος περιηγητής Ληκ γράφει:

(Travels in northern Greece, chap.VI, Macedonia, p.310)

The usual mode of squeezing a rich man, is to send for him to Ioánnina, and put him in prison upon some pretended accusation. There are no means of avoiding the summons but by flight, which with a family is extremely difficult, as the Pashá generally takes care to keep a strict watch upon the motions of all the relatives of those who are known to possess property. Numerous emigrations have, nevertheless, taken place, in consequence of the late éxtension of Alý's power; and many of the merchants of Moskhópoli, Korytzá, Kastoría, Sélitzá, Kózani, and Sérvia, instead of carrying on commerce as formerly with correspondents or relatives in Germany, or other parts of Europe, have withdrawn into those countries, while some have migrated to other parts of Turkey.

(Ο συνηθισμένος τρόπος να ξεζουμίσει έναν πλούσιο είναι να τον καλέσει στα Γιάννινα και να τον βάλει στη φυλακή με κάποια ψευτοκατηγορία. Δεν υπάρχει τρόπος να αποφύγει κανείς την πρόσκληση παρά με τη φυγή, η οποία με οικογένεια είναι εξαιρετικά δύσκολη, γιατί ο Πασάς γενικά φροντίζει να επιτηρεί αυστηρά τις κινήσεις όλως των συγγενών εκείνων, που είναι γνωστό πως έχουν περιουσία. Πολυάριθμες ωστόσο μεταναστεύσεις έχουν λάβει χώρα εξαιτίας της τελευταίας επέκτασης της εξουσίας του Αλή και πολλοί από τους εμπόρους της Μοσχόπολης, της Κοριτσάς, της Καστοριάς, της Σέλιτσας, της Κοζάνης και των Σερβίων, αντί να διεξάγουν το εμπόριο, όπως πριν, μέσω αντιπροσώπων ή συγγενών στη Γερμανία ή άλλα μέρη της Ευρώπης,

έχουν αποσυρθεί σ' εκείνες τις χώρες, ενώ κάποιοι έχουν μεταναστεύσει σε άλλα μέρη της Τουρκίας).

Στα χρόνια που ακολούθησαν την απελευθέρωση ο συμπατριώτης μας Κωνσταντίνος Καπαϊνάρας από τη συνοικία του Μπούνου μετά από εντολή, που έλαβε στον ύπνο του, έχτισε με τη συγκατάθεση των βαλαάδων στη Γιάγκοβη εικονοστάσι, όπως του είχε υποδειχθεί στο όνειρό του, αφιερωμένο στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο και στο χώρο που σήμερα είναι χτισμένος ο Ιερός Ναός του Τιμίου Προδρόμου της Γιάγκοβης. Στο εικονοστάσι αυτό τοποθετήθηκε η πρώτη φορητή εικόνα του Αγίου, που σήμερα φυλάσσεται στο σπίτι του Ναούμ Γ. Δημόλα και μεταφέρεται στο Ναό της Γιάγκοβης κατά την εορτή της “Μνήμης αποτομής τιμίας κεφαλής Ιωάννου Βαπτιστού” (28 & 29 Αυγούστου). Έτσι το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη, που αναγράφεται στη Χάρτα του Ρήγα και που γι αυτό προφανώς ο Ρήγας έλαβε πληροφορίες από τους συνεργάτες του στη Βιέννη σιατιστινούς Μαρκίδες Πούλιου, φάνηκε με το πλήρωμα του χρόνου πως είχε σχέση με τη Γιάγκοβη. Το άλλοτε βυζαντινό αυτό χωριό, το παρακείμενο στο παραποτάμιο μοναστήρι το αφιερωμένο στον ασκητή της ερήμου της Ιουδαίας κοντά στον Ιορδάνη ποταμό Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, φαίνεται πως δεν ήταν μονάχα γνωστό ως χωριό του μοναστηριού του Αγίου Ιωάννη, αλλά και το ίδιο είχε το συχνό σε χωριά της χώρας μας όνομα “Άγιος Ιωάννης”, απ’ το οποίο προέκυψε το τουρκοβαλαάδικο τοπωνύμιο Γιάγκοβη (Γιαν – köy: χωριό του Αϊ – Γιάννη· στον Κώδικα της Ζάβορδας γράφεται “Γιάνκοβη”).

Σχετικά με τους βαλαάδες και το ναό του Τιμίου Προδρόμου της Γιάγκοβης δεξ Γεωργίου Μ. Μπόντα “Οι βαλαάδες του χωριού *Μεσοπόταμου (Γιάγκοβης)”, περιοδικό (Μακεδονική Ζωή, Οκτώβριος 1993, τεύχος 329)

*Η Γιάγκοβη μετονομάστηκε σε “Μεσοπόταμον, το”, ενώ ιστορικά επιβεβλημένο ήταν να ονομαζόταν και πάλι “Άγιος Ιωάννης”.